

Havde de gottorpske Hertuger efter 1658 (60) Medarveret til de kongelige Dele af Slesvig?

Svar til Professor Kr. Erslev

af

P. Lauridsen.

Da mit Skrift „Slesvig og Kronen“ udkom 1906, skrev Kr. Erslev nogle faa, men dog delvis anerkendende Ord om det (Hist. Tidsskr. 8 R. I, 95), og dermed havde jeg troet, at vor Strid var til Ende; men nu, 8 Aar efter, offentliggør han et heftigt, stærkt personligt farvet Angreb paa Bogen og frakender min statsretlige Opfattelse al Gyldighed. Hvis denne paafaldende Iver skulde vokse efter samme Maalestok, kan jeg maaske ad Aare haabe at blive bæret med et helt Værk fra hans Haand, og dette ligger saa meget nærmere, som han i den omtalte Artikel kun behandler den gottorpske Medarveret og Kongehusets Adkomst til Slesvig, ikke de sønderborgske Hertugers formentlige Arveret, hvorom der bebudes en selvstændig Afhandling. Men da denne Afhandling sandsynligvis vil indeholde nye Oplysninger om Kongehusets Retsstilling, vilde det vistnok være forhastet fra min Side i nærværende Svar at genoptage Drøftelsen herom, og i det følgende holder jeg mig derfor til det, som min Angriber synes at have gjort færdigt, nemlig Spørgsmaalet om Gottorpernes Medarveret til de kgl. Dele af Slesvig efter 1658 (60).

Det var saaledes, skriver Hr. Erslev, at før Souverænitetens Indførelse 1658 „havde Kongehertugen og Gottorperne været enige om, at naar den ene Linie uddøde, vilde dens slesvigske Lande tilfalde den anden, og hidtil har ingen tænkt sig, at dette ændredes ved hvad der skete i 1658“ (S. 23). — Dette er hans Hovedsætning; den fremgaar ikke af nogen Kilde, men er en velkendt, slesvig-holstensk Fortolkning, der har været omstridt i henvend tre Slægtled og selvfølgelig ikke bliver mindre omtvistelig, fordi Hr. Erslev gentager den. Men han har gjort en Opdagelse eller rettere, ligesom i 1901, en Genopdagelse, idet han mener, at kunne opfatte de Familiepagter, der fornyedes eller stadfæstedes i Fredsslutningerne 1679, 1689 og 1700 som Overenskomster om Arv og Succession mellem de regerende Linier: Danmark og Gottorp, hvorved Lenstidens arveretlige Bestemmelser vilde faa Gyldighed for Fremtiden. — Dette lyder jo slet ikke ilde, og lad os derfor se lidt paa det.

I sin „Rechtsgeschichte“ (II, 74) skrev C. Stemann, at Mandsstammernes gensidige Arveret var forudsat og anerkendt i Lensforliget i Odense, og da de gamle Arveaftaler — for saa vidt de ikke angik selve Lensforholdet — genoptoges i Souverænitetsdiplomet 1658 og i Traktaterne 1679, 1689 og 1700, og da der overhovedet ikke kendes andre Arveaftaler end Odenseforligets Bestemmelser, saa maa det være disse, der ved alle de nævnte Lejligheder fornyedes og bekræftedes. —

Til dette bemærkede jeg 1906 („Slesvig og Kronen“ S. 6), at det ikke kunde være rigtigt, dels fordi Lensforliget faldt helt bort 1658, dels fordi Samtiden ved de af Forfatteren nævnte „Erbvergleiche, Erbverträge og

pacta familiæ“ tænkte ikke paa Overenskomster om Arv eller Succession, men kun paa nedarvede Overenskomster eller paa Arveunionen mellem Kongeriget og Hertugdømmerne, og det er dem, der fornyes Gang efter Gang.

Disse Ytringer kan Hr. Erslev ikke lide. „Lad os lidt nærmere overveje denne første Prøve paa, hvorledes Hr. Lauridsen fortolker Aktstykker“ — siger han. „Altsaa: Unionen, d. v. s. et Forsvarsforbund mellem Danmark og Hertugdømmerne, skal kunne betegnes som „Arveunionen“; det falder lidt underligt, men L. beviser det ved et Citat af et plönsk Stridsskrift, hvori der staar „Die alte Erbvereinigung oder Union“. Lad da være, at det maaske er Tidens Sprogbrug (jeg tror rigtignok snarere, at Gensch von Breitenau, naar han bruger denne Betegnelse, har en Ræv bag Øret). Men selv det medgivet, kan saa ogsaa de „Familiepagter“, der stadfæstes 1689, være Unionen mellem de to Stater? Kan Udtrykkene fra 1658: „alle Breve, in specie Unionen“ være kun Unionen? Enhver vil se, at det er ganske udelukket“ (S. 24).

Beklageligt nok er der i alt dette omtrent ikke et rigtigt Ord. Min Kilde var ikke et plönsk, men et kgl. dansk Stridsskrift, og da ingen ved med Sikkerhed, om Christoph Gensch (Breitenau) har skrevet det, kan hans Fabelræv ogsaa puttes i Papirskurven. Naar Hr. Erslev dernæst vil gøre det tvivlsomt, at en „evigvarende“ Union kunde kaldes en Arveunion, saa viser det kun, at han slet ikke er fortrolig med Samtidens Litteratur, der ikke paa eet, men paa Snese af Steder taler om „die Erbunionen, die Bestätigung der ewigen Erbunionen, die ewigen Unionen oder Erbtractaten“¹⁾ osv. Og naar

¹⁾ Se de S. 291 angivne Kilder.

han endvidere paastaar, at denne Union kun var et Forsvarsforbund mellem Danmark og Hertugdømmerne, men ingen Familiepagt, behøver jeg blot at lade Kilderne tale. I „Kurze Anzeige“ 1696, der bekæmpede et lige udkommet gottorpsk Stridsskrift, hedder det: „Pag. 6 wird gesagt, dasz die Uniones nicht anders dann wie pacta reciproca zwischen der Cron Dennemarck und den Hertzogthümern anzusehen seyn; so auch in so weit wahr, aber es ist dabey ausgelassen, dasz sie gleichfalls pacta reciproca et familiæ unter den Hertzogen selbsten seyn“ (S. 4).

Dette er ikke helt gunstigt for Hr. Erslevs Forskning; men han har jo endnu baade Souverænitediplomet af 1658 og det altonaiske Forlig fra 1689 tilbage. Hvad det første angaar, da er det af sig selv indlysende, at Unionerne ikke kan omfatte alle de der nævnte „Verträge“, men derpaa kommer det heller slet ikke an. Det, der skal undersøges, er, om nogen af disse fornyede Overenskomster kan have drejet sig om en gottorpsk Medarveret til det kgl. Slesvig, saaledes som C. Stemann og Hr. Erslev efter ham forudsætter. I min Afhandling „Holsten Gottorp og Kronen 1658“¹⁾ paaviste jeg, at de Slutningslinier („jedoch allen andern Verträge, in specie der union“ etc.), hvormed Souverænitedebrevets reale Indhold i det væsentlige ender, fattes i Kielmanns Udkast og efter alt at dømme blev tvunget ind i Diplomet af Fred. Ahlefeldt for at binde Hertugen til Landets gamle Forfatning og tøjle hans Alliancelyster med Sverige. Det var altsaa et dansk og ikke et gottorpsk Indskud; men da det i den nævnte Afhandling kun staar som en

¹⁾ Hist. Tidsskr. 7. R. IV, 96.

højest sandsynlig Slutning, og da Hr. Erslev ikke kan lide mine Slutninger, maa jeg atter henvise ham til „Kurze Anzeige“¹⁾, hvor det anføres som en historisk Kendsgerning, at Fornyelsen af de nævnte Overenskomster, i Særdeleshed den evigvarende Union, var en kongelig Fordring, som godkendtes af Modparten.

I „Slesvig og Kronen“ har jeg videre paavist, hvorledes dette Indskud i Diplomet blev den Tap, hvorom Slesvigs Historie kom til at dreje sig i det følgende Slægtled, og i Datidens Stridsskrifter oplyses det vidt og bredt, at Kongen ved disse fornyede Overenskomster forstod ikke alene Unionerne fra 1533 og 1623 samt Unionsaftalerne fra 1634 og 1643, men ogsaa Overenskomsten om Fællesregeringen 1564, om Landretsordningen 1636 og Defensionsvæsenet, kort sagt, om hele den højere, indre Styrelse af Landet²⁾, medens man derimod af selvindlysende Grunde ikke vil finde eet Ord om, at Kongen ved Fornyelsen af disse Aftaler ogsaa skulde have sørget for at forny den gottorpske Hertugs Lensarvekrav paa Kongens egne Lande, og naar Hr. Erslev siger, at alt dette ikke før er faldet nogen ind, saa ram-

¹⁾ Kurze Anzeige etc. 1696. S. 60. Conditiones so bey der Remission des Vasallagii über das Fürstl. Antheil am Hertzogthum Schleswig Königl. Seiten stipuliret worden, aus dem Diplomate de anno 1658 extrahiret“. Her nævnes tre Betingelser, nemlig 1) Opretholdelsen af Landets Privilegier, 2) dets Uafhængighed, 3) „Dasz diese Cession allen andern Verträgen, in specie der ewighwärend beliebten Union unpræjudicirlich“ etc.

²⁾ Se: „Anmerkungen über die Beantwortung“. 1685. S. 6. — „Nachricht wegen der erwachsenen Irrungen“. 1695. S. 1 og flg. Steder. „Kurze Anzeige“ 1696. S. 9. 11. Selv i en saa let tilgængelig Kilde som Christ. V's Inddragelsespatent 1684 findes der gode Oplysninger herom. Se: Falck, Urkunden etc. S. 214.

mer denne Indvending ikke mig, men ham selv og viser kun, hvor usagkyndigt og tendentiøst Undersøgelserne i denne Sag hidtil er drevet.

Dernæst Forliget i Altona 1689. Enhver, der med nogen Opmærksomhed gennemlæser denne Traktat, vil straks se, at dens 3 første Paragrafer handler om Hertugens Genindsættelse i Slesvig, de 2 næste om de Indrømmelser, som han til Gengæld maa gøre Kongen. I § 5 hedder det: „So viel die Unionen, Pacta Familiæ und andere bisz zu Anno 1675 auffgerichtete Verträge, wie auch die Communionem angehet, bleibet es bey dem bis dahin üblichen Herkommen“. — Jeg skal slet ikke indlade mig paa nogen Fortolkning af dette, men henviser atter til Tidens egen Opfattelse, der, da de to Parter i de nærmest følgende Aar kom i en forbitret Strid netop om § 5, belyses ud til de mindste Enkeltheder i trykte og utrykte Kilder. For Kortheds Skyld anføres her kun en enkelt af disse Udtalelser.

I en kgl. Kancellibetænkning fra 1695¹⁾ hedder det, at Hertugen gaar meget for vidt, naar han paastaar, at Hertugdømmet Slesvig er hans souveræne Besiddelse, da han dog kun besidder en Del af det, „dessen Beherrschung dennoch an gewissen pactis familiæ, Unionen, auch anderen bey der Lehens-Erlassung stipulirten Conditionen, wie ex Diplomate zu ersehen, restringiret worden, so dasz die Souverainité, auszer mehrgeder. Lehens-Erlassung, blosz in dem Nahmen besteht“. Endvidere, at Fællesregeringen er grundlagt „durch gewisse ewige Unionen und Pacta Familiæ“, og endelig hedder det samme Sted, at ved Forliget i Altona 1689 blev

¹⁾ Inlandische Registrant. 1695, S. 287 flg.

„die Union und Pacta Familiæ als Conditiones sine qua non der fürstl. Restitution von neuen bestätiget“¹⁾).

Men hvilket uhildet Menneske kan herefter mene, at denne Familiepagt skulde være en Overenskomst om gensidig Succession, eller tro, at den kgl. Regering 1689 som en Betingelse sine qua non for Hertugens Genindsættelse kunde have krævet, at han skulde godkende sin egen formentlige Medarveret til de kgl. Dele af Slesvig? — Hr. Erslev opholder sig over min Maade at fortolke Aktstykker paa og over den Lethed, hvormed jeg overvinder Vanskeligheder. Men hvilke Vanskeligheder har den at overvinde, der indskrænker sig til at anføre Kendsgerninger og at indordne dem paa det Sted, hvor de hører hen? Og kan det kaldes en Fortolkning? — Derimod vil min Angriber formentlig faa adskillige Vanskeligheder med at paavise de gamle Arveaftaler, der skal være blevet bekræftet i det altonaiske Forlig, og som dog vel maa kunne paavises i tidligere Brevskaber. En Historiker af Hr. Erslevs Rang kan umulig blive staaende ved en Paastand, og jeg imødeser hans Redegørelse med Nysgerrighed.

Men indtil da bliver der næppe andet tilbage end med C. Stemmann at indrømme, at der i Huset Holsten ikke fandtes andre gamle Arveaftaler, end de i Lensforliget af 1579 indeholdte. Dette Lensforlig faldt bort med Lensforbundets Ophævelse 1658 (60), og efter den Tid forelaa der ingen Arveoverenskomster, som kunde fornyes og stadfæstes.

Hermed er imidlertid endnu intet afgørende sagt om den gensidige Arveret mellem den kongelige og den

¹⁾ Dette udvikles nærmere i det trykte Skrift: „Königliche Postulata“ etc. 1697, S. 13 flg.

gottorpske Mandsstamme i Slesvig. Om den var til og skulde vedvare ud over Lenets Ophævelse, beroede 1) paa Lensforligets Indhold og 2) paa den Maade, hvorpaa Lensforbundet endelig opløstes. — Hvad Lensforliget i Odense 1579 angaar, da maa det straks siges, at det ikke indeholder endelige Bestemmelser om en gensidig Successionsret imellem de regerende Mandsstammer. Det hedder tværtimod i Brevskabet, at da Kongen og Hertugerne Hans og Adolf for Tiden ikke har kunnet komme til nogen endelig Enighed om den fremtidige Succession paa Grund af Arvegangens Usikkerhed og af flere andre vigtige Aarsager, saa har de hver for sig forbeholdt sig deres Ret og vil fremtidig have Sagen henvist først til Forligsforhandling, dernæst til Voldgift af nære Frænder og Venner og som sidste Udvej til retslig Afgørelse (af en unævnt og ukendt Domstol uden Domsfuldbyrder). Ved det første Arvefald (Hertug Hans den Ældres Død 1580) plejede Danmark og Gottorp saadanne Forligsforhandlinger i Haderslev, og da de ikke førte til noget, blev Sagen underkastet en Voldgiftskendelse i Flensborg af nordtyske Fyrster. Hertug Adolf tog imod denne Voldgift nærmest af Frygt for Kong Frederik d. Andens Mobiliseringer, men selve Odenseforligets Successionsbestemmelser forandredes ikke derved (se Landretsordningen 1636). Den gensidige Succession var derfor vedvarende afhængig af Overenskomst, Voldgift og Rettergang, og hvis disse glippede, var den et Magtspørgsmaal. Dette kunde ikke være anderledes i et Land, der hverken havde Lensret eller Lensdomstol, og hvor Analogier fra et fremmed Lands Lenslove ikke kunde oprettholdes overfor Jydske Lovs Arvebestemmelser uden gennem mindeligt Forlig eller Udfoldelse af Magt. Støttet

til Fællesforleningen havde de to regerende Linier et Successionskrav, en Lensexspectance eller en „Anwartung“¹⁾ paa hinandens Lande, men ingen afgjort Ret, der fra Lenstiden kunde overføres paa de souveræne Huse, og Hr. Erslev gaar derfor meget for vidt, naar han siger, at Kongen og Hertugen „var enige om, at naar den ene Linie uddøde, vilde dens slesvigske Lande tilfalde den anden“. Den Enighed, der 1581 besjælede Kong Frederik og Hertug Adolf, kan nærmest bestemmes derhen, at de var enige i at være uenige om alt Successionen vedkommende²⁾.

Vi kommer dernæst til Lensforbundets Ophævelse 1658 (60), og her beroer alt paa Lenets Art. Var Hertugdømmet Slesvig et Stamlen i det holstenske Hus, eller var det et oldfaderligt nedarvet Fanelen i de re-

¹⁾ Under Forhandlingerne 1658—60 kom disse usikre Successionsforhold nogle Gange paa Tale. Da Hertugen 1658 krævede hele Svavsted, skrev Rigsraadet, at dette stred „imod al Billighed og imod den Fundimental-Arveret, som Hertugerne i Holsten bør at forbinde“ (H. Tidsskr. 7. R. V, 62); men tidligere havde baade Konge og Rigsraad afvist alle Hertugens Anmodninger om en arveretlig Lighedeling af Svavsted, og Fundimentalarveretten blev først synlig for dem, da de havde det svenske Sværd over Hovedet og kunde nyde Fordel af den; men nu vendte Hertugen det dove Øre til. — Da Hertugen i Februar 1658 haabede at komme i Besiddelse af Kongens slesvigske og holstenske Lande, begrundede han ikke sit Krav paa en afgjort Arveret, men skrev mere ubestemt, at Kong Karl X vilde unde ham dem „nach Anweisung der gesamhten Hand“. (Smstds. 21). — Og da Kong Fred. III i Sommeren 1658 sagde sig løs fra det københavnske Forlig af 12. Maj og lod sine Ombud forhandle med Gottorp paa det gamle Lensgrundlag, søgte disse at friste de hertugelige ved Henvisninger til den gensidige „Anwartung“, der fulgte med Lensforbundet. (Slesvig og Kronen S. 13).

²⁾ Angaaende Odense-Forliget henvises til L. Laursen: Danmarks og Norges Traktater. II, 419 f., 513 f.

gerende Linier? Hvis det første var Tilfældet, vilde en Lensophævelse, som den der fandt Sted 1658, kun betyde en temporær Overgang til Særeje, og ved de regerende Mandsstammers Afgang vilde Agnaternes Arve- og Successionsret træde i fuld Virksomhed. Dette er det augustenborgske Standpunkt.

Var Hertugdømmet derimod et Arvelen i de regerende Vasallinier, vilde det ved Lensforbundets Opløsning 1658 for al Fremtid blive Allodium, uden andet Minde fra Lenstiden end Kronens forbeholdte sidste Inddragelsesret efter Mandsstammernes Afgang. Dette er det gammel-kongelige Standpunkt.

Spørgsmaalet om Slesvig som Stamlen kom til fuld Afgørelse ved Voldgiftsforhandlingerne i Odense 1579. Mæglerne foreslog, at Hertugdømmet skulde betegnes som et „anererbtes Stam- und Fahnenlehen“¹⁾; men Hertugerne Hans og Adolf forkastede Bestemmelsen om Stamlenet, og Parterne enedes tilsidst om at fastsætte Lenets Art som et oldfaderligt nedarvet Fanelen i de regerende Linier med Udelukkelse af de affundne Agnater. (Odenseforligets § 1.) — Denne Udvikling fortsattes i den følgende Tid, idet Stænderne 1616 opgav deres Valgret til Fordel for de dengang regerende Linier, og disse derefter i Primogeniturstatutterne 1608 og 1650 fastsatte Lensarvegangen. Det var ikke lykkedes Hertug Hans d. Yngre ved den statsretlige Nyordning 1616 at faa Plads i Arvelenet, og da dette ophævedes 1658, stod Sønderborgerne uden Paataleret. Hvad der skulde foretages med Lenet, beroede derfor udelukkende paa Lensherren og de regerende Vasaller, og hvis de var enige,

¹⁾ L. Laursen: Danmarks og Norges Traktater. II, 427 f.

havde de Ret til at disponere over det. En saadan gensidig Overenskomst blev sluttet ved det københavnske Forlig af 12. Maj 1658.

Gottorp og Kongen havde gensidig beskyldt hinanden for Felonier, der maatte medføre Lenets Forbrydelse: for Lensherren, fordi han ikke havde ydet Vasallen fornøden Beskyttelse, og for Vasallen, fordi Hertugen havde indladt sig i Krigsforbund med Lensherrens og Rigets Fjender. Ved Sveriges Vaabenheld og Overmagt („per vim majorem“, som Kong Frederik udtrykte sig) sprængte Gottorp Lensforbundet og fremtvang den nævnte gensidige Overenskomst, hvori Lensherren gav Afkald ikke alene paa Kronens Forleningsret og Overherredømme i Slesvig, men ogsaa paa „aller zur Lehngerechtig-keit gehörigen Sachen“¹⁾, altsaa paa alle Lensoverenskomster og de deri fastsatte Bestemmelser, ligesom begge Vasaller løstes fra alle deres Lenspligter: Troskab, Lenshjælp og Mutninger (efter Odenseforliget). Det vil sige: Hele Lensforbundet med alt, hvad dertil hørte, ophævedes fra Grunden af uden et eneste arveretligt Forbehold fra nogen Side (Kronens endelige Inddragelsesret uberørt). De tidligere Lensarvinger blev til Landsarvinger og besad herefter hver for sig deres slesvigske Andele som frit Særeje eller Allodium²⁾, der indenfor deres Mandsstamme vilde gaa i Arv efter Jydske Lov eller

¹⁾ Souverænitetetsdiplomet. — Falk: Urkunden S. 171.

²⁾ Sammenlign hermed K. W. Paetz: Lehrbuch des Lehnrechts. Göttingen 1837. S. 430: „Durch eine wechselseitige Uebereinkunft des Lehnsherrn und des Vasallen, wobei jener seinem lehnsherrlichen Eigenthume entsagt und den letzten von seinen Pflichten entbindet, wird der Lehnvertrag dergestalt aufgehoben, dass das, wenn es ein Erblehn war, in ein ganz unbeschränktes Allod verwandelt wird“.

efter de Arvelove, som de selv maatte indføre hver i sin Slægt (og ved Slægtens Afgang falde tilbage til Kronen). Det er det, som Kong Frederik III siger i den ofte fremdragne Ytring fra 1665: „Zumal wir das Fürstenthum Schleswig erblich besessen und [es] per vim majorem durch den rottchildschen Friedensschluss allodial were gemachet worden“¹⁾.

Det vil derfor ogsaa vise sig at være ganske spildt Arbejde i den efterfølgende Tid at søge efter Vidnesbyrd om en fra Lenstiden overført, gottorpsk Medarveret til de kgl. Dele af Slesvig. Fra 1660, da det københavnske Forlig fornyedes ved Fredsslutningen, og indtil Gottorps endelige Afkald 1767 findes intet, intet som helst om en saadan Medarveret, og en langt senere Eftertids magtsyge Fortolkninger kan her forbigaa.

Om selve Afkaldet siger Hr. Erslev ud fra sit Standpunkt: „Gottorperne bruger i dette yderst vidtgaaende Udtryk, og der er derimod ikke en Stavelse, der antyder, at de dog vilde have Ret til at arve endog hele Slesvig, om det danske Kongehus uddøde“, som dengang stod paa fire Øjne²⁾. — Endnu 1885 anførte A. D. Jørgensen tre Beviser for Mandsstammernes gensidige Arveret efter 1658, men af disse har Hr. Erslev tilbagevist det ene, jeg de to andre, og da ingen af dem nu gøres gældende, maa de formentlig være kasseret. Derimod mener Hr. Erslev at have fundet et nyt Bevis for denne Arveret i et gottorpsk Flyveskrift, og det bliver derfor nødvendigt at se nærmere paa den Sag.

Den 24. Maj 1661 fornyede Gottorp Krigsforbundet med Sverige, og i en hemmelig Artikel hed det, at hvis

¹⁾ Slesvig og Kronen, S. 112.

²⁾ Hist. Tidsskr., S. R., IV, Festhefte til Ed. Holm, S. 54.

Kongen af Danmark skulde succumbere i den nye Krig, vilde Hertugen ikke opgive sin indehavende Ret til de kongelige Andele af begge Hertugdømmerne, men forbeholde sig samme for sig og sine Efterfølgere¹⁾. — Da Hertug Christian Albrecht sad i Fællesregering med Kongen og hvert andet Aar var regerende Herre over begge Lande, og da han ved Hyldingen i Januar 1661 havde modtaget et Troskabsløfte af Landenes samlede Stænder og gamle Stæder (ogsaa af Kongens Stæder), var han i Besiddelse af præsente Rettigheder, og der er ingen tvingende Grund til at antage, at han skulde have tænkt paa sin eventuelle Medarveret, nogen Arveteori kan der i hvert Fald ikke bygges derpaa; men da Traktaten senere blev bekendt og benyttedes af Kong Christian V til at begrunde Inddragelsen af det gottorpske Slesvig 1684, gjaldt det for Gottorp om saa vidt mulig at dække over den kielmannske Rovpolitik fra 1661. I det nævnte Flyveskrift hed det derfor, at Hertugen havde forbeholdt sig sin Ret, „damit nemlich die Holstein-Gottorpische Erbgerechtigkeit behauptet und die Hertzogthümer in keine fremde Hände transportiret werden möchten“²⁾. Her er altsaa tydelig nok henvist til en „Erbgerechtigkeit“; men alligevel er Kilden for vort Øje med meget usikker, 1) fordi den taler om begge Hertugdømmer, ikke specielt om Slesvig, og 2) fordi den bevæger sig ud fra Forudsætninger (Bortsprængningen af det danske Kongehus), som, hvis de indtraf, maatte tilintetgøre enhver Lensarvefølge efter Kongen i Holsten, og ligeledes enhver fra Lenstiden eventuelt overført Arveret i det slesvigske. Vi søger efter Bevis for, at Gottorp

¹⁾ Nordalb. Studien IV, 160.

²⁾ Abgenötigte Beantwortung etc., S. 18.

har tillagt sig en fredelig Successionsret efter den kgl. Mandsstamme i Slesvig, men faar kun at vide, at Hertugen, naar den kgl. Mandsstamme paa voldsom Maade havde mistet sine slesvigske og holstenske Arvelande, da vilde gøre sine Arverettigheder gældende overfor Erobreren, for at Hertugdømmerne ikke skulde falde i fremmede Hænder.

Det kgl. Modskrift („Anmerkungen über die Beantwortung“) tog meget haardhændet paa den gottorpske Udtalelse og beskyldte Hertugen for, at han ikke alene vilde berøve den kgl. Familie, men endogsaa de uskylde sønderborgske Fættre deres gode Ret. Endnu samme Aar udkom et nyt gottorpsk Modskrift¹⁾, som maa kendes af den, der med Sagkundskab vil udtale sig om Emnet og ikke blot referere, hvad A. D. Jørgensen har sagt for en Menneskealder siden. Hr. Erslev har ikke benyttet det.

I Skriftet fortælles (S. 31), at Kong Frederik III og hans Raader ved Fredsforhandlingerne 1658 havde tænkt paa at afstaa de kgl. Andele af Hertugdømmerne i Stedet for Skaane; men da de første var Arvelande, medens Skaane hørte til Valgriget, opgaves Tanken. Men efter 1660 var dette forandret, og da Tiden var fuld af Farer, og den omtalte Tanke maaske kunde opstaa igen, havde Hertugen fundet det nødvendigt at indføre ovennævnte Artikel i Alliancetraktaten, „damit also nullo in casu die Hertzogthümer in frembde Hände verfallen, sondern alle Wege bey dem Hause Hollstein bleiben möchten. Anstatt des Ihr sothaner zu keines Menschen nachtheil gereichender Vorsorge halber schuldigen Dancks, müssen

¹⁾ Wohlbegrundete Behauptung etc. 1686. Smlgn. A. D. Jørgensens Historiske Afhandlinger III, 83.

Sie anjetzo hören, dasz Sie nicht allein der Königl. Familie, sondern auch andern unschuldigen Vettern dasz ihrige zu entziehen bedacht gewesen. Solte dergleichen casus, welcher dennoch so wenig gewünschet als verlangt wird, entstehen, dasz Dennemarck seinen Antheil der Hertzogthümer Schleswig Hollstein einen frembden Potentaten zu cediren genöthigt würde, wo sollte woll die Erbgerechtigkeit und das vermeinte nähere Recht der andern Hertzogen zu Schleswig Holstein bleiben? Man gibt des Gegners tieffen nachsinnen und hohen talent billig anheimb, wie Er solches etwann alsdann ex jure feudali zu salviren gemeinet sein möchte. Seine Hochfürstl. Durchl. zu Schl. Holst. Gottorp lassen Sich mit dem von Gott verliehenen Ihrigen allerdings begnügen und haben in dessen Beybehaltung Ihr gantzes Absehen eingeschränckt“.

Men naar Gottorp ved den nævnte Traktat kun havde tænkt paa forud for en Erobring at bevare paa sin Haand Huset Holstens almindelige Adkomstret til Hertugdømmerne, og naar det ved Udtrykket „Erbgerechtigkeit“ ikke havde tænkt og efter sin egen Forklaring ikke kunde have tænkt paa nogen Art af Lensarvefølge, eftersom denne vilde falde bort ved Erobringen, hvad Værdi har saa hele denne Sag for vor Undersøgelse? Slet ingen!

Og hermed er Hr. Erslevs Beviser for den gottorpske Hertugs Medarveret til de kgl. Dele af Slesvig anførte og afviste. Hvor haardt Bunden skræbes ved denne Lejlighed, fremgaar maaske allerbedst af, at Hr. Erslev endogsaa anfører en Udtalelse fra Forligsforhandlingerne i Heide i Vinteren 1660 blandt „de ikke mindre klare Beviser for, at ogsaa Kongelinien efter 1658 har aner-

kendt Gottorpernes Arvekrav" (S. 28). — Han maa altsaa ikke være bekendt med, at Kong Frederik III efter Genudbrudet af den svenske Krig i Sommeren 1658 sagde sig løs fra det københavnske Forlig med Gottorp af 12. Maj, inddrog Svavsted, atter betragtede Slesvig som Len og lod sine Ombud i Heide forhandle paa Grundlag af de ældre lensretlige Tilstande og den dermed forbundne gensidige „Anwartung“. Det var det gamle om igen, og enhver yderligere Kommentar er overflødig.

Men hele hans Bevisførelse giver endnu Anledning til en Betragtning. Naar Kong Frederik III 1665 erklærer, at Slesvig er hans Allodium eller Særejeland, naar den samme Konge et Par Maaneder senere lader udfærdige en Traktat med Hertugen af Plön, egenhændig underskriver og forsegler samme og deri erklærer, at den mandlige og kvindelige Arvefølge er indført i hans slesvigske Besiddelser, naar Raaderne i det danske Statscollegium 1670 under en Votering om det holstenske Lensvæsen udtaler sig for, at den kvindelige Arvefølge ligesom i Slesvig ogsaa maatte blive indført i Holsten¹⁾, og naar endelig Hertug Christian Albrecht 1684 erklærer, at Kongen havde fuldstændig Souverænitet i Slesvig²⁾ — saa maa alle disse Udtalelser af de regerende Fyrster og deres ansvarlige Raader intet gælde i nærværende Sag, som de dog berører saa nøje, tvertimod, de omfortolkes eller forbigaas ganske! Men en uklar, senere yderligere tilsløret Vending i et lidenskabeligt gottorpsk Stridsskrift, nedskrevet af en ukendt Cancelliembedsmand for at dække over det nøgne Rovbegær i Krigsforbundet 1661 — den gøres til en statsretlig Ud-

¹⁾ Slesvig og Kronen S. 123.

²⁾ Slesvig og Kronen S. 155 Anm.

talelse af Betydning. Det forekommer mig, at en historisk Kritik af den Art ikke i særlig Grad vidner om videnskabelig Upartiskhed.

Men jeg er jo ikke engang blevet staaende ved at nægte Gottorperne Medarveret, nej, „man hører med Forbavselse, at Hr. Lauridsen mener at kunne godtgøre, at Gottorperne selv i den følgende Tid vedkendte sig ikke mer at have Arveret. Imidlertid ser man snart, at ogsaa denne Paastand ikke hviler paa direkte Udtalelser i Kilderne, men at vi atter her har Hr. Lauridsens Slutninger“ (S. 26).

Men hvad om det viste sig, at Hr. Erslev hverken kender Kilderne eller mine Udtalelser nøje nok til at kunne fælde en saadan Dom? Den 7. Juni 1684 erklærede Hertug Christian Albrecht med Navns Underskrift, at Gottorp havde erhvervet sig Souverænitet over Slesvig sammen med den kgl. Linie, „die sich hierdurch den Weg zur völligen Souveränität gebahnet“¹⁾, eller med andre Ord, at Kongehuset havde opnaaet fuldstændig Souverænitet i Slesvig, Gottorp kun for Mandstammen. — Men her staar vi saa da vel endelig overfor en direkte Kildeudtalelse af en Mand, der vidste Besked. I hele sin Regeringstid havde Hertugen ligget i Strid med Kongen om disse Souverænitetsrettigheder, han var gift med en dansk Arveprinsesse og havde bekræftet hendes stærkt forbindende Arveafkald, og han

¹⁾ Fürstlich Gottorfisches Gegenpatent von 7/6 1684. — Falck: Urkunden etc. S. 219. Stedet lyder: „Wir wollen allhier nicht anführen, dasz dem Königl. Hausz wir keines weges gegen die Pflicht eines Vasallen durch ohnverantwortliche Mittel die Souverainität Unsers Hertzogthumbs Schleswig abgetrungen, sondern dieselbe durch einen förmlichen Friedens-Schluss, nebenst der Königl. Linie, die sich hierdurch den weg zur völligen Souverainität gebahnet, erhalten“.

var en af de faa Fyrster, der dengang kendte Kongelovens Arveregler. Da han skrev ovenstaaende, havde Kong Christian V inddraget hans Lande og fordrevet ham fra Gottorp; men alligevel er han paa det omhandlede Punkt lige saa kongeligsindet som Kong Frederik III og tillægger ham fuldstændig Souverænitet; men denne fuldstændige Souverænitet og den gottorpske Medarveret har det med hinanden som Liv og Død: hvor den ene er, kan den anden ikke være. Har Gottorp Medarveret, har Kongen ikke fuldstændig Souverænitet, og har Kongen fuldstændig Souverænitet, kan Gottorp ikke have Medarveret, og den ligefremme Slutning, at Hertugen ikke tillagde sig en saadan Medarveret, maa vel saa dog høre til de berettigede Slutninger.

Naar dette forholder sig saaledes, vil den uvildige Læser sikkert ogsaa se mindre hildet end Hr. Erslev paa, hvad jeg 1906¹⁾ udledede af Peræquationsforhandlingerne 1663, hvor Hertugen, idet han i Skatteøjemed „afstod“ de sønderborg-sønderborgske Lenslande til Kongen (hvor-efter de inddroges under dennes privative Styre), forbeholdt sig sin eventuelle Arveret. Jeg saa deri et Bevis for, at Hertugen vedvarende tillagde sig en Arveret i de sønderborgske Lensstykker, men derimod ikke i Kongens souveræne Besiddelser; den eneste Maade hvorpaa Forbeholdet kunde have en fornuftig Mening. Men dette maa ikke gælde. Tværtimod, siger Hr. Erslev, har Forbeholdet paa anden Maade en højst fornuftig Mening, „som blot ikke er faldet Hr. L. ind: hvis Sønderborgerne skulde uddø før Kongelinien, kunde Gottorperne rejse Arvekrav efter dem, henvisende til Forbeholdet“. (S. 27). — Højst mærkeligt i Sandhed! 1564 havde Kong Frede-

¹⁾ Slesvig og Kronen S. 27.

rik II overdraget en Trediedel af sine slesvigske og holstenske Arvelande som Appanagium til sin Broder Hertug Hans d. Y., og naar Hans eller hans Slægt uddøde før Kongelinien, vilde Appanagiet selvfølgelig falde tilbage til den Linie, der havde overladt Sønderborgerne det, og ved intet Forbehold kunde Gottorp her sikre sig en Arveret forud for Kongehuset, men derimod nok en Lensexspectance efter dette, hvis Godserne forblev Len, eller hvis Gottorp forud for Inddragelsen tog Forbehold i saa Henseende. Det var dette, Hertugen gjorde 1663, men af gode Grunde havde undladt at gøre, da han 1658 sprængte Lensforbundet mellem de regerende Linier.

Endnu skal jeg et Øjeblik opholde mig ved den Brug, som Hr. Erslev gør af de Udtalelser om den slesvigske Arvefølge, som fremkom under Hyldingsstriden 1695—96 (refereret efter trykte og utrykte Kilder i „Slesvig og Kronen“ S. 37). Af disse benytter Hr. Erslev kun en enkelt Vending, der kan indpasses i hans nuværende Opfattelse, medens hele Resten lades uomtalt, som om den slet ikke kom Sagen ved. Derved lykkes det ham at give et polemisk Glansnummer til bedste, som han humoristisk nok kalder „Barbérstuens Opfattelse“. Læserne bibringes den Forestilling, at det hele er Barber-snak og drejer sig ikke om Kongelovens Arvefølge i Slesvig, men kun om noget Nonsens angaaende Christian V's Førstefødselsret.

Hr. Erslev har tidligere tillagt disse Kilder større Værdi. „Jeg skal“, skriver han 1901, „pege paa en morsom Meningsudveksling, der i Aarene 1694—96 foregik mellem Danmark og Gottorp i en Række Piecer; den er fremstillet i Jørgensens Afhandling S. 161 ff., og han ud-drager som Resultat, at „derom var der altsaa Enighed,

at Kongeloven straks ved sin Udstedelse havde faaet Gyldighed for den kongelige Del af Sønderjylland“. Rigtignok tilføjer Jørgensen, at Kongeloven kun kunde være bestemmende for Arvefølgens Orden; den kunde „selvfølgelig ikke skabe nogen ny eller yderligere Adkomst for Kongeslægten i sin Helhed; selve Arveretten tilkom kun Mandsstammen“. Dette er muligvis rigtigt, og jeg vil endda gerne tro, at hvis Tilfældet var kommet til at foreligge, vilde Gottorperne have fundet paa at fortolke deres Indrømmelse af Kongelovens Gyldighed for Slesvig paa denne indskrænkende Maade; men det maa dog siges, at der under selve Polemiken i disse Aar ikke er noget, der peger paa saadant. I alt Fald er det dog karakteristisk, at man her nævner Kongeloven, ikke den Primogeniturordning for den kongelige Del af Hertugdømmerne, som Frederik III havde udstedt i Aaret 1650¹⁾.

Hertil skal jeg bemærke, at Primogeniturordningen af 1650 var et Lensarvestatut, der faldt bort med Lenets Ophævelse (Slesvig og Kronen S. 152 flg.), og derfor ikke kunde anføres 1696. Overfor A. D. Jørgensen kun dette: Da Slesvig slet ikke nævnes i Kongelovens Arvebestemmelser, maa det enten staa helt uden for disse, eller ogsaa som et kongeligt Særejeland (efter § 19) falde helt ind under dem, et Tredie gives ikke. Jeg fastholder derfor min Opfattelse fra 1906 (Slesvig og Kronen S. 39) og minder her kun om Hovedsagen i Ordskiftet 1696: Hertug Frederik IV's Svar paa Kong Christian V's vrede Ord om, at Hertugen vel ikke vilde frakende Kong Frederik III Ret til at træffe samme Arvedisposition i Slesvig som i Kongeriget. Hertugens Svar lyder: „Ihro Königl. Majest. sind von der erleuchteten Begabnusz und

¹⁾ Kr. Erslev: Kong Frederik IV og Slesvig. 1901, S. 33.

von so gerechten Gemüthe, dasz Sie Ihro keine ungleiche Meynung überreden lassen, noch glauben werden, dasz jemand so beraubten Verstandes seyn könne, der Ihr. Königl. Majest. Frederico III. zu disputiren gemeinet sey dergleichen disposition auch im Hertzogthum Schleswig Ihres Antheils zu machen!¹⁾

Altsaa: 1696 erklærede Hertug Frederik IV paa Gottorp, at Kong Frederik III havde Ret til at indføre samme Arvedisposition i sine slesvigske Lande som i Kongeriget Danmark; men derved faar vi følgende, for denne Sag afgørende Parallel:

Kong Frederik III erklærede, at den kgl. Del af Slesvig var hans Enevoldseje (Allodium), og at hans mandlige og kvindelige Efter-slægt havde Arveret til det.

Hertugerne Christian Albrecht og Frederik IV erklærede, at Kong Frederik III besad Slesvig med fuldstændig Souverænitet, og at han havde Ret til i sine Andele at indføre den samme Arvefølge som i Danmark.

Hermed er Spørgsmaalet belyst, og jeg kunde standset, hvis ikke Hr. Erslev havde begaaet endnu en Fejl, som vel ikke særlig berører det nærværende Emne, men derimod nok selve Hovedspørgsmaalet om Kongens Adkomst til Slesvig. Han siger (S. 40): „Hr. Lauridsen erklærer, at Arvehyldingen 1671 var en dagklar Handling. Hvor dagklart det maa have staaet for Stænderne, at derved forkyndtes Kongelovens Arvefølge²⁾, fremgaar

¹⁾ Wahrhafter Bericht S. 36 flg.

²⁾ Dette har jeg ikke sagt. Enhver, der vil se Afsnittet om Arvehyldingen 1671 (Slesvig og Kronen S. 160) igennem, kan over-

maaske bedst af, at da Gottorperne næste Gang lod sig hylde, indførte de i deres Stadfæstelse af Privilegierne netop det samme Udtryk som Kristian V i 1671!“

Ja, hvis dette forholdt sig saaledes, vilde der herfra kunne gøres visse Indvendinger imod min Fremstilling; men der er den lille Hage ved det hele, at en saadan Hylding aldrig har fundet Sted!! Efter 1661 har de slesvigske og holstenske Stænder ingensinde hyldet en gottorpsk Hertug. Hertug Frederik IV havde rigtignok berammet en Hyldingsforsamling til at møde i Byen Slesvig d. 17. April 1696, men Kong Christian V nægtede at medunderskrive Indkaldelsespatentet, og Hyldingen kom ikke i Stand. Hertugen fik altsaa heller ikke Lejlighed til at forelægge Stænderne en Hyldingsproposition og en Hyldingsed af samme Indhold som Kongens fra 1671 eller i statsretlig Form at fastsætte sin (efter Hr. Erslevs Mening) med Kongens jevnbyrdige Ret. Den Privilegiekonfirmation, som Hr. Erslev omtaler, er simpelthen et gottorpsk Dictum (uden Hylding) fra 1712, udstedt af Formynderregeringen kort før det store gottorpske Sammenbrud, og det viser vel ikke andet, end at Administratoren og Baron v. Görtz ogsaa har benyttet denne Sag til at jevnstille sig med Kongen. Derimod er det ganske umuligt at indse, hvad Stænderne heraf skulde kunne lære, angaaende deres egen Hylding af Kongen i 1671. (Slesvig og Kronen S. 36, 181 Anm.).

bevise sig om, at jeg der ikke taler om det sekundære: Kongelovens Arvefølge, men om det primære: Kongens souveræne Adkomst til Slesvig. — Det evige Jag med Kongelovens Arvefølge bringer sommetider Hr. Erslevs sunde Omdømme ud af Ligevægt. Selv uden nogen som helst Kongelov vilde Fred. III's kvindelige Efterslægt have haft Arveret til hans lensfrie Besiddelser i Slesvig.

Som paavist lider Hr. Erslevs Kritik af visse Svagheder, og det fremgaar af alt, at han ikke — saaledes som jeg gennem et mangeaarigt Slid — har pløjet det frygtelige slesvigske Arkiv og den næsten lige saa besværlige samtidige Litteratur igennem, men hovedsagelig hjælper sig med nyere Skrifter om Emnet, og derved kommer til at begaa sære og sommetider store Fejl. Dette kunde opfordre ham til Skaansomhed i hans Dom over andre, men dertil mærker man intet. Han tror at sige noget aldeles fældende om min Bog ved at betegne den som et Stridsskrift; men hvad er hans egne Afhandlinger eller hele den øvrige Litteratur om Sagen vel andet end Kampskrifter i en Strid, der har oprørt vor lille Verden i tre Slægtled, og hvor det endnu ikke er lykkedes nogen at afsige den endelige Dom? Han bebrejder mig Hensynsløshed overfor visse fremmede, der fremturer i deres historiske Angreb paa os; men han er blind for, at han selv behandler en Landsmand paa en langt haardere Maade. Han beskylder mig for i „Slesvig og Kronen“ at have injurieret alle anderledes tænkende og benyttet urigtige Citater; men naar saadanne Beskyldninger ikke begrundes ved Henvisninger til de Steder, hvor Fornærmelserne og Citaterne formentlig findes, staar de kun som Vidnesbyrd om Dømmesygge. Han tillader sig endvidere at give mig Karakterer, som var jeg en Skoledreng, og mener jo endogsaa delvis at burde frakende mig Forskerevne!

Nu vel! Det vilde være mig saare let at give igen med samme Mønt; men jeg ønsker ikke, at denne Sag neddrages yderligere i personligt Kævl, og jeg skal derfor afholde mig fra enhver Art af Gengæld.
